

**ПОЛІКОДОВИЙ ТЕКСТ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ
КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

doi: 10.12958/2227-2631-2025-2-52-125-142

Алла Нікітіна,

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри української мови

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6600-5451>

Надія Карлова,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3020-1391>

У статті охарактеризовано полікодовий текст з погляду сучасної лінгводидактики, зокрема проаналізовано його навчальний потенціал у загальній системі формування комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти під час опанування лінгвістичних освітніх компонентів.

Визначено ознаки поняття «комунікативна особистість», виокремлено й проаналізовано складники комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти як майбутніх фахівців, готових організувати різні форми комунікації з використанням вербальних і невербальних засобів.

Доведено необхідність урізноманітнення текстових засобів навчання, спрямованих на вдосконалення якостей комунікативної особистості здобувачів вищої освіти, на формування їхньої комунікативної компетентності, підвищення рівня творчих і організаційних здібностей майбутніх фахівців.

Установлено, що важлива роль у сучасному освітньому процесі та в мовній освіті зокрема належить навчальним полікодовим текстам як засобам компетентнісного навчання. Обґрунтовано лінгводидактичне поняття «полікодовий навчальний текст», що має вербальні й невербальні складники, містить мультимедійні засоби, гіпертекстові інструменти передачі навчальної інформації. Виокремлено принципи використання гіперпосилань у полікодових текстах і запропоновано рекомендації щодо їх використання. Сформульовано основні вимоги до полікодового тексту та принципи його застосування як засобу формування комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти.

Ключові слова: компетентнісне навчання, засоби навчання, комунікативна особистість, складники комунікативної компетентності, здобувачі вищої освіти, полікодовий навчальний текст.

Nikitina Alla, Karlova Nadiia. Polycode text as a means of forming communicative competence of higher education students

The article characterizes polycode text from the point of view of modern linguistic didactics, in particular, analyzes its educational potential in the general system of forming communicative competence of higher education students during the mastery of linguistic subjects.

The characteristics of such a concept as "communicative personality" are determined and the components of communicative competence of higher education students as future specialists, ready to organize various forms of communication using verbal and non-verbal means, are identified and analyzed.

The need for diversification of textual teaching aids aimed at improving the qualities of the communicative personality of higher education students, at forming certain components of their communicative competence, and at increasing the level of creative and organizational abilities of future specialists is proven.

It has been established that an important role in the modern educational process and in language education in particular belongs to educational polycode texts as a means of competence training. The linguodidactic concept of "polycode educational text" is substantiated, which has verbal and non-verbal components, contains multimedia tools, hypertext tools for transmitting educational information. The principles of using hyperlinks in polycode texts are highlighted and recommendations for their use are offered. The main requirements for the polycode text and the principles of its application as a means of forming such general competence of higher education learners as communicative are formulated.

Keywords: competency-based learning, learning tools, communicative personality, components of communicative competence, higher education students, polycode educational text.

Creative Commons Attribution 4.0
International (CC BY 4.0)

Вступ. Комуникативна компетентність здобувачів вищої освіти належить до загальних компетентностей, на формування яких спрямована підготовка фахівців у закладах вищої освіти сучасної України. Саме ця компетентність виконує насамперед об'єднувальну й узагальнювальну функції в компетентнісному навчанні, задекларованому в державних освітніх документах, конкретизованому в освітніх програмах і визначеному в навчально-методичних комплексах освітніх компонентів.

Методика формування комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти залежить від особливостей змісту освітніх компонентів, що впливає на вибір ефективних способів і засобів навчання. Освітні компоненти лінгвістичного спрямування в загальній і спеціальній підготовці майбутніх фахівців посідають визначальне місце в опануванні вербального складника комунікації, оскільки головним засобом навчання на заняттях з таких освітніх компонентів є мовні одиниці, а відповідно до текстоцентричного підходу до навчання це переважно текст, який з плином часу набуває нових ознак, пов'язаних з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій в освіті.

Текст є важливим елементом у моделі навчальної комунікації, оскільки об'єднує суб'єктів / адресанта й адресата, які почергово можуть змінювати свої ролі, зумовлений контекстом і каналом передавання інформації. Текст – це засіб навчання в лінгводидактиці, його розглядають як ключовий інструмент, за допомогою якого можлива реалізація навчальної комунікації, вибір способів навчання як шляхів взаємодії між учасниками навчальної комунікації. Способи навчання розкривають і реалізують проблему «як навчати» – методів, технологій, форм організації педагогічного дискурсу.

Тому актуальним є дослідження сучасних способів і засобів формування комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти – майбутніх фахівців, які мають володіти знаннями, уміннями, навичками, цінностями для ефективної організації професійної комунікації у виробничій сфері спілкування й поза її межами. З-поміж інструментарію комунікації виокремлюємо для дослідження текстові засоби в традиційних та інноваційних формах існування, зокрема полікодові навчальні тексти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У лінгводидактиці актуальними є наукові дослідження і практичні розробки, присвячені проблемам компетентнісного навчання з використанням традиційних та нових способів і засобів навчання, зумовлених викликами часу, розвитком і видозміною мовного навчального матеріалу в інформаційно-комунікаційних технологіях, які поширені в сучасному освітньому просторі.

Дослідження проблем компетентнісного навчання / компетентнісно орієнтованого навчання / компетентнісного підходу до навчання привертає увагу науковців і педагогів, оскільки формування компетентностей здобувачів освіти лежить в основі всього освітнього процесу – від планування до реалізації й аналізу результатів.

Суть компетентнісного підходу до навчання в закладах освіти відповідно до світового контексту й українських освітніх перспектив було ґрунтовно розкрито в працях Л. Овсієнко, О. Овчарук, О. Савченко та ін.

Основні теоретичні засади формування компетентностей у здобувачів освіти на засадах текстоцентризму представлені в роботах

Н. Бондаренко, Н. Голуб, О. Горошкіної, І. Дроздової, С. Карамана, О. Кучерук, В. Новосьолової, А. Нікітіної, М. Пентилюк, Л. Попової, Л. Рускуліс, О. Семенов, Т. Симоненко та ін. Комунікативну компетентність здобувачів освіти у зв'язку з розвитком міжкультурної комунікації дослідили Л. Паніна і Л. Авдимирець (Паніна, Авдимирець, 2022).

Характеристика основних ознак і загальних умов формування комунікативної компетентності майбутніх учителів подана в публікації О. Лілік і О. Сазонової. Авторки за результатами проведеного дослідження сформулювали для викладачів рекомендації з розвитку комунікативної компетентності майбутніх учителів (Лілік, Сазонова, 2022). Н. Погранична, Н. Савчук, Г. Акоюн, досліджуючи проблему інтеграції теорії та практики в підготовці фахівців на засадах компетентнісного підходу у вищій освіті, установили, що комунікативна компетентність як сукупність знань і здібностей сприяє соціалізації, адаптації та реалізації власних ідей фахівців (Погранична, Савчук, Акоюн, 2025). Л. Гавриляк проаналізувала роль комунікативної компетентності у професійній підготовці майбутніх фахівців, зокрема дослідила, що комунікативна компетентність є узагальнювальною комунікативною властивістю особистості, містить «розвинуті комунікативні здібності, сформовані уміння і навички міжособистісного спілкування, знання про основні його закономірності та правила» (Гавриляк, 2019, с. 71).

Л. Овсієнко розробила методику навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу й текстоцентричного навчання, визначила провідну роль тексту, різних видів мистецької діяльності для розвитку компетентностей майбутнього. Дослідниця визначає таку компетентність майбутнього, як «взаємодія і комунікація», справедливо стверджує, що «під час виконання різних видів мистецької діяльності у здобувачів поглиблюється розуміння життя в соціумі, розширюються комунікативні здібності, які допомагають взаємодіяти і розв'язувати складні проблеми, діяти адекватно, гнучко й ефективно» (Овсієнко, 2022, с. 29).

Засоби навчання української мови в компетентнісній парадигмі сучасної освіти дослідила Л. Попова, яка розробила класифікацію засобів компетентнісно орієнтованого навчання української мови (Попова, 2020). Полікодовий текст як засіб реалізації текстоцентричної технології навчання став предметом дослідження І. Гуменюк (Гуменюк, 2020). Рекламному тексту як різновиду полікодового присвячено дослідження Р. Дружененко, у якому проаналізовано особливості рекламного тексту як засобу навчання культури мовлення (Дружененко, 2021). Властивості буктрейлера як полікодового тексту у світовому й українському досвіді визначили К. Сізова, Н. Алексеєнко, В. Хміль-Чуприна (Сізова, Алексеєнко, Хміль-Чуприна, 2020).

Аналіз публікацій дослідників засвідчив посилений інтерес до теорії і практики формування комунікативної компетентності, зокрема на засадах текстоцентризму, до розроблення методик і технологій роботи з текстами як засобами комунікації і засобами навчання.

Мета статті – схарактеризувати полікодовий текст з погляду сучасної лінгводидактики, проаналізувавши його навчальний потенціал у загальній системі формування комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти під час опанування лінгвістичних освітніх компонентів.

У дослідженні використано такі теоретичні методи: аналіз нормативних документів у галузі мовної освіти, наукових і науково-методичних джерел з проблем компетентнісного навчання на засадах текстоцентризму, застосування текстових засобів навчання в сучасному освітньому процесі; практичний метод педагогічного спостереження.

Виклад основного матеріалу. Компетентнісне навчання за своєю метою кардинально відрізняється від традиційного, спрямованого на процес засвоєння знань, формування стійких умінь і навичок, що передбачало оцінювання переважно поінформованості здобувачів освіти. Основна ознака компетентнісного навчання полягає у формуванні вмій самостійно здобувати знання, критично аналізувати інформацію, творчо мислити, формулювати судження, взаємодіяти з іншими людьми, досягати результату, що й буде оцінений як особистісне досягнення здобувача вищої освіти. Зосередження на формуванні підготовки до майбутньої професійної діяльності здобувачів вищої освіти, виробленні загальних і спеціальних / фахових компетентностей є важливою ознакою компетентнісного навчання, що зумовлене вимогами часу й відображене в державних документах. Професійна діяльність вимагає наявності професійної компетентності – інтегративної характеристики «ділових і особистісних якостей фахівця, що відображає рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для мети з певного виду професійної діяльності, а також моральну позицію фахівця» (Енциклопедія освіти, с. 722).

Тому вважаємо пріоритетним удосконалення засобів формування комунікативної компетентності, від рівня якої залежить опанування здобувачами освіти освітніх компонентів, досягнення програмних результатів навчання за обраною освітньою програмою. Роль викладача в досягненні освітніх результатів полягає в організації, координуванні, перевірці й оцінюванні набутого здобувачами.

Підтримуємо думку вчених про те, що комунікативна компетентність містить низку таких складників, до яких належать *готовність до спілкування* й прагнення до подальшого розвитку власних мовленнєвих здібностей; *уміння створювати комунікативну ситуацію*, виявляти ініціативу під час комунікації; *знання правил усної й писемної комунікації*, морально-етичних стандартів професійної діяльності; *сформованість системи ціннісно-світоглядних орієнтирів*, знання

культурних традицій, вікових, інтелектуальних та інших особливостей учасників комунікації; *уміння слухати й підтримувати зворотний зв'язок*; *здатність зосереджувати увагу* під час комунікації, підтримувати візуальний контакт зі співрозмовником; *уміння використовувати елементи невербального й паравербального спілкування*; *сформованість належного рівня мовленнєвої культури* (Лілік, Сазонова, 2022, с. 64). Так дослідниці схарактеризували комунікативну компетентність учителя, однак це може стосуватися й фахівця з будь-яких спеціальностей.

Сформовані риси комунікативної компетентності у здобувача вищої освіти характеризують його як комунікативну особистість. На основі аналізу наукових, науково-методичних джерел, педагогічних спостережень і власної практичної діяльності визначаємо *комунікативну особистість* здобувача вищої освіти як вправного мовця, адресата й адресанта в комунікації, організатора й учасника спілкування, наділеного такими якостями:

- стійкою мотивацією до організації комунікації в колективі;
- знаннями про засоби створення, відтворення й сприймання інформації за допомогою вербального й невербального коду та вміннями їх застосовувати;
- уміннями орієнтуватися в контексті спілкування, проектувати комунікацію, гнучко реагувати на процес перебігу спілкування, у разі потреби коригувати власні дії та впливати на дії інших учасників спілкування, швидко ухвалювати рішення;
- володіти сучасними інформаційно-цифровими технологіями;
- дотримуватися етики спілкування й культури мовлення.

Уважаємо, що комунікативна особистість може бути сформована шляхом опанування комунікативної компетентності в процесі навчання, самоорганізації й саморозвитку протягом життя. Формування комунікативної компетентності передбачає обізнаність із засобами комунікації та засобами навчання, роль яких виконує навчальний текст – мовна одиниця вищого рівня. Нам імпонує, що лінгводидакти аналізують дидактичний потенціал навчального тексту в системі засобів навчання й засобів комунікації. Так, визначаючи теоретичні орієнтири сучасної української лінгводидактики, М. Пентиліук виокремлює важливий аспект дослідження тексту і як засобу навчання, і як засобу комунікації (Пентиліук, 2011, с 13). Ці дві функції тексту вважаємо головними з погляду лінгводидактики. Умови використання текстів у навчанні змінюються, і це, безперечно, уможлиблює зміну поглядів на сам навчальний текст.

Ми визначили завдання схарактеризувати полікодовий текст як засіб навчання, тому не прагнемо висвітлити складну проблему типології полікодового тексту, яка недостатньо представлена в науковій літературі, що зумовлено полідисциплінарністю самого поняття «текст», неоднозначністю визначень понять «текст», «полікодовий текст»,

«полікодовий навчальний текст». Розбіжність поглядів дослідників тексту спричинена різними науковими підходами, мотивацією наукової діяльності, метою й завданнями досліджень у певній галузі.

У лінгводидактиці текст як мовна одиниця, безумовно, є головним засобом опанування лінгвістичних освітніх компонентів. За допомогою мови, представленої в тексті, і вивчають саму мову, і навчаються користуватися нею в різних комунікативних ситуаціях – навчальних, де здобувачі освіти й викладачі виконують їхні статусні ролі, і в модельованих / ігрових, де ролі можуть бути вигадані й вимагають тренування певних навичок відповідно до можливих типових ситуацій спілкування в суспільстві.

Лінгводидакти виокремлюють такі засоби навчання:

– *матеріальні*, що містять навчальну інформацію, представлену на матеріальних носіях; це навчальні комплекси / комплекти: підручники, навчальні посібники, збірники вправ, словники, картки, таблиці, картини, звукозаписи, кіно-, телефільми; технічні засоби навчання, інтерактивні дошки, лінгафонні кабінети тощо;

– *мультимедійні*, що вимагають комбінування різних форм представлення комп'ютерної інформації на одному носієві, наприклад, текстової, звукової та графічної, або анімації та відео);

– *технічні*, як-от сучасне обладнання, що дозволяє впливати на зорові, слухові аналізатори здобувачів освіти, реалізувати принципи наочності, емоційності в навчанні, посилювати інтерес до навчання задля підвищення ефективності освітнього процесу.

Аудіовізуальні засоби класифікують так: *візуальні / зорові* засоби (відеограми) – малюнки, таблиці, схеми, репродукції з творів живопису, транспаранти тощо; *аудіативні / слухові* засоби (фонограми) – аудіозаписи, радіопередачі; *власне аудіовізуальні / зорово-слухові* засоби (відеофонограми) – фільми зі звуковим супроводом (Словник, 2015, с. 21, с. 139, с. 165, с. 244).

Аналізуючи компетентісно орієнтоване навчання, Л. Попова характеризує роль засобів навчання в розвитку готовності й здатності особистості до здобуття нових знань, у формуванні в неї вмінь і навичок, важливих для подальшої самоосвіти. Погоджуємося з думкою дослідниці про важливість засобів навчання як репрезентантів інформації, функція яких – не лише унаочнювати навчальну інформацію, а й активізувати пізнавальну й творчу діяльність здобувачів освіти, стимулювати їх до прогнозування ситуацій, у яких доцільно застосовувати здобуті знання, набуті вміння й навички, спонукати до створення власного творчого продукту як результату освітніх досягнень (Попова, 2019, с. 103).

Популярність електронних засобів навчання пов'язуємо з активним упровадженням інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес. І. Хижняк, аналізуючи засоби електронної лінгвометодики, класифікує їх за метою застосування в освітньому процесі та за способом

представлення інформації. Це *навчально-методичні засоби* (мультимедійні презентації, підручники, посібники, нормативна освітня документація з мови та лінгвометодики, лінгвометодичні практикуми, наочні посібники та ін.); *контентні* (словники, довідники, енциклопедії, архіви, репозитарії, банки даних та ін.); *мережеві засоби* (дистанційні курси, вебінари, лінгвометодичні сайти та ін.); *контрольні засоби* (тести, завдання) (Хижняк, 2016, с. 221). На думку О. Царенка, мультимедійні засоби навчання посилюють технологічність і результативність освітнього процесу. Головну роль у комплексі інформаційних каналів дослідник відводить візуальному. Автор стверджує, що в процесі взаємодії тексту, зображення, звукового ряду, відео тощо втрачається їх взаємодія; мультимедійний продукт унаслідок цієї взаємодії набуває нових якостей, які відсутні в окремо взятих складових частинах (Царенко, 2017, с. 215).

Розглядаємо полікодовий текст як навчальний у структурі моделі комунікації, де він об'єднує комунікантів і створює умови для перебігу педагогічного дискурсу. Відомо, що комунікативним кодом тексту можуть бути вербальні й невербальні одиниці. Вербальний код – це мовні засоби, невербальний – усе, що не виражене за допомогою мови, але містить інформацію, впливає на її сприймання реципієнтом і реалізує прагматичні настанови автора висловлення / тексту. Сучасне життя вимагає все більшої уваги до невербальних засобів передавання інформації, і в науковій літературі змінюються погляди на текст і засоби його кодування.

Залежно від використовуваного коду тексти можуть бути монокодові / гомогенні та полікодові / негомогенні, залежно від структурованості інформації – лінійні та нелінійні. Нам імпонує термін «полікодовий текст» завдяки його прозорій етимології, оскільки це вказує на наявність не одного, а кількох різновидів кодування інформації. Полікодові тексти виникають унаслідок злиття вербальних і невербальних засобів передачі інформації. До вербальних компонентів належать усне й писемне мовлення, особливості використання літер, до невербальних – колір, кадрування, танок, кінетика, статика, міміка, музика, спів, звукові ефекти, костюм, зовнішній вигляд, стан людей, об'єктів, явищ тощо. Невербальними знаками є малюнки, фотографії, схеми, реальні об'єкти навколишнього світу, що становлять предмет спілкування. Сюди ж належать характерні тільки для усного спілкування міміка й деякі види жестів. Термін «полікодовий текст» фокусує увагу на взаємодії різних кодів, якщо розуміти під кодом систему умовних позначень, символів, знаків і правил їх комбінації між собою для передачі, оброблення та зберігання інформації в найбільш пристосованому для цього вигляді. У лінгвістиці таке розуміння коду застосовують до мовних знаків і правил їх з'єднання між собою. Використання поняття «полікодовий текст» є логічним для позначення тексту як смислового цілого, що містить кілька семіотичних кодів.

Полікодові тексти побудовані на з'єднанні в єдиному графічному просторі семіотично гетерогенних компонентів. Об'єднання цих вербальних і невербальних складників є взаємозалежною структурою в змістовому та формальному аспектах.

Отже, у нашому дослідженні розглядаємо *полікодовий навчальний текст* як цілісне когнітивно-комунікативне та семіотично-гетерогенне утворення, що містить вербальні й невербальні компоненти, за допомогою яких здобувачі освіти формують загальні й фахові компетентності з активним залученням когнітивної та емоційної сфери сприймання інформації, розвивають власні творчі здібності в комунікативній діяльності.

Запровадження викладачами в освітній процес полікодових текстів передбачає розуміння психологічних чинників сприймання текстової інформації за допомогою вербального й невербального коду. Учені встановили, що різноманітні невербальні сигнали в особистісному спілкуванні несуть від 60 до 80% інформації, більша частина спілкування здійснюється без участі засобів мовного коду, але з орієнтацією на інші його складники: паралінгвістичні елементи, елементи інших семіотичних систем тощо (Бацевич, 2004, с. 59). Швидкий темп поширення полікодових текстів, їх перетворення на інструмент масової комунікації та прецедентні феномени масової культури свідчить про те, що їх дослідження є актуальним завданням сучасної лінгвістики й лінгводидактики. Тому науковці все частіше звертаються до вивчення текстів, що є організованими комбінаціями мовних одиниць з елементами інших знакових систем.

За визначенням Т. Семенюк і Ю. Гордієнко, полікодовий текст (*polycode text*) варто розглядати як текст, який поєднує вербальні (мовні) коди з кодами інших семіотичних систем (наприклад, зображення, звук, відео, кольори, рухи тощо). Така «гібридність» різнорідних кодів утворює єдину семантично-функційну цілісність, де невербальні засоби відіграють важливу роль у смисловій організації і комунікативній функції тексту (Semeniuk, Gordienko, 2018).

Серед полікодових текстів виокремлюють мультимедійний, комп'ютерний текст. Особливу роль відводять текстам, представленим на різних носіях інформації, де навчальний діалог стає основним способом перетворення відповідної інформації в розуміння, усвідомлення, а потім у вироблення стійких умінь і навичок здобувачів освіти. Використання комп'ютерних текстів, де навчальний матеріал чітко структурований, забезпечує швидкість засвоєння інформації, вивільняє час на вироблення й удосконалення практичних умінь. Методисти доводять, що використання текстів з різними комунікативними кодами забезпечує загалом інформатизацію сучасної освіти (Дружененко, 2021; Гуменюк, 2020; Пентилюк, 2011; Хижняк, 2016).

Мультимедійні засоби навчання української мови у вигляді полікодових текстів активно впроваджують в освітній процес. Такі засоби стимулюють системну роботу різноманітних органів сприймання здобувачів освіти, спонукають їх до активного усвідомлення певних понять, вироблення комунікативної компетентності, розвитку мовотворчих якостей. Мультимедійні засоби мають комплексний, поліфункційний характер.

Дієвим засобом візуалізації навчання є *комікс* – своєрідний полікодовий текст. На відміну від звичайного тексту, комікс має ще й графічне представлення наданої інформації, особливою рисою якої є відсутність перенасичення завдяки обмеженій кількості текстової інформації. Комікс як поєднання малюнка та тексту дозволяє розставити необхідні акценти в акті сприймання образу, події, явища та сфокусувати увагу людини на головному. Комікс перебуває на перехресті кількох засобів художнього вираження: графічного / образотворчого, кінематографічного та літературного. Він, беззаперечно, належить до сфери історій у картинках, але у зміненій формі, яка відрізняє його від римських барельєфів, середньовічних фресок. Це одночасно малюнок, кіно, письмо, послідовно розміщені живописні та інші малюнки, призначені передавати інформацію й викликати естетичну реакцію в читача. Саме поєднання вербального та графічного є визначальним чинником під час виділення коміксу в окремий вид мистецтва.

Методичний потенціал коміксів зумовлений їхньою наочністю. Комікси мають методичні ознаки: ємність інформації, образність і динамічність її представлення, можливість регулювати надходження інформації (зокрема й під час самостійного навчання), стислість і точність мови, драматизація оповідних сюжетів, ігровий жанр, багаторазовість повторення окремих кадрів і сюжету загалом, урізноманітнення завдань з відтворення, розуміння та творчого засвоєння навчального матеріалу за допомогою коміксів. Використання коміксів як засобів навчання доволі поширене, зокрема в Японії використовують особливий вид коміксів (манга) у процесі навчання.

Внутрішньотекстові відношення між зображенням і словесним текстом коміксів полягають у реалізації функцій зв'язності, цілісності, послідовності, образності й емоційності розповіді. Малюнок завдяки своїй образності дає змогу пропускати місткі описи. Написи-репліки наближають діалогічне мовлення персонажів до усної форми спілкування, дозволяють уникати розгорнутих реплік. Усе разом надає коміксу виразності, яскравості та легкості сприймання. Образотворча частина коміксу здатна проілюструвати вербальну інформацію, додати їй більше образності, виразності, переконливості, а в багатьох випадках, у сполученні з вербальним компонентом, створити нові додаткові смисли.

Методичні функції коміксів різноманітні, існує багато шляхів використання коміксів в освітньому процесі, наприклад, комікс-автобіографія дозволяє здобувачам освіти поділитися основними фактами з їхнього життя, особистими інтересами. Комікси сприяють активізації словникового запасу, їх можна використовувати для засвоєння нових понять, складання діалогів за певними комунікативними завданнями. Комікси активізують групове співробітництво, оскільки здобувачі освіти можуть створювати комікси не тільки індивідуально, але й у групах. У процесі групової роботи можна розподіляти обов'язки з виконання коміксу, допомагати один одному, удосконалювати комунікативну компетентність, розвивати креативність у спілкуванні. Під час опанування лінгвістичних навчальних дисциплін комікси є складником проєктної методики як її основний продукт та окрема частина. Важливо, що під час створення діалогів і реплік персонажів коміксу можна відпрацьовувати мовні структури в контексті, що сприяє вдосконаленню навичок ефективної комунікації та соціальної поведінки здобувачів освіти.

Цікавою для формування комунікативної компетентності є робота з *текстами-пиктограмами*. Пиктограма (від лат. *pictus* – мальований і грец. *γράφω* – письмовий знак, риска, лінія) – умовний малюнок із зображенням будь-яких дій, явищ, предметів тощо. Пиктограми походять із давніх часів, де їх використовували на письмі. Простота та інформативність текстів-пиктограм дозволяють розширювати сферу їх застосування в методиці навчання української мови. Сутність методики полягає в передачі якого-небудь вербального поняття через його образ, що його згодом оцінюють через низку критеріїв: адекватності, відтворення, конкретності – абстрактності, стандартності – оригінальності.

До полікодових текстів як засобів комунікації відносимо й *буктрейлер* – різновид реклами, короткий відеоролик, який спочатку використовували з метою привернути увагу до читання, а нині активно застосовують у різних видах освітньої діяльності, зокрема з метою формування комунікативної компетентності на заняттях з лінгвістичних дисциплін. Здобувачі освіти створюють буктрейлери різної тематики, аналізують їх, працюючи в проєктних групах. Навчальний потенціал буктрейлерів привертає увагу дослідників. Властивості буктрейлера в українському й світовому досвіді проаналізували К. Сізова, Н. Алексеєнко, В. Хміль-Чуприна (Сізова, Алексеєнко, Хміль-Чуприна, 2020).

Педагогічні спостереження свідчать про те, що полікодові тексти різних видів, з якими здобувачі освіти працюють на заняттях і під час виконання завдань самостійної роботи, впливають на розвиток комунікативних ознак власного мовлення. Це підтверджують і дослідження методистів. Р. Дружененко, аналізуючи прагматичну основу рекламних текстів і їхній навчальний потенціал, справедливо стверджує,

що рекламний текст «є зразком впливового мовлення, що є важливим в умовах сучасного прагматизованого суспільства. У результаті роботи над текстами реклами студенти пізнають їхню прагматичну основу, виявляють прагматичні засоби мови різних рівнів, формують прагматичність як комунікативну ознаку власного мовлення» (Дружененко, 2021, с. 67).

З розвитком використання можливостей інтернету в освітній діяльності нових ознак набуває й полікодовий навчальний текст, який пристосовується до технічних можливостей навчального обладнання.

В умовах інтернет-середовища полікодовий текст набуває нових ознак, видозмінюється, перетворюючись на текст інтернету. Такий текст істотно відрізняється від звичних нам усних чи писемних текстів у реальному світі (Акімова, 2020, с. 6). Н. Акімова стверджує, що будь-яка діяльність людини в інтернеті значною мірою передбачає мовленнєву діяльність. Основним інструментом цієї діяльності стає мова, а проміжним результатом – тексти, навколо яких сконцентровано увагу користувачів. Особливість тексту інтернету – своєрідне поєднання елементів усної і писемної мови, високий ступінь проникності, змішування латиниці і кирилиці (Акімова, 2020, 44). Вивчення специфіки розуміння текстів інтернету дозволяє певною мірою моделювати поведінку та емоційну реакцію здобувачів вищої освіти.

З-поміж текстів інтернету виокремлюють *нелінійні тексти / гіпертексти*. У Вільній енциклопедії зазначено, що гіпертекст – це електронний / комп'ютерний спосіб представлення інформації, де фрагменти тексту або інші об'єкти (зображення, таблиці, мультимедіа) з'єднані між собою за допомогою гіперпосилань, що дозволяє читачеві переходити між пов'язаними одиницями й досліджувати інформацію нелінійно. Гіпертекст часто містить не тільки «чистий» текст, а й інтегровані представлення інших медіа (Hypertext). Сучасні гіпертекстові документи за своєю природою поєднують вербальні одиниці з іншими семіотичними засобами (вбудовані зображення, відео, аудіо, навігаційні елементи та зв'язки між фрагментами). Відтак вони відповідають і визначенню полікодового тексту, тобто є мультимодальною / полісеміотичною (multimodal / polysemiotic) формою, у якій кілька кодів працюють разом для передачі смислу.

І. Гуменюк у статті «Полікодовий текст як засіб реалізації текстоцентричної технології навчання» розглядає полікодовий текст у контексті навчання, зокрема гіпертекст як різновид полікодового тексту. Авторка проаналізувала різні види полікодових текстів і описала дидактичний потенціал гіпертекстів і організаційні форми їх застосування (Гуменюк, 2020). На основі аналізу статті І. Гуменюк виокремлюємо такі *принципи* використання гіперпосилань у полікодових текстах та формулюємо рекомендації щодо їх використання:

– *інтеграція мультимодальності*: гіпертекст як різновид полікодового тексту дозволяє поєднувати вербальні елементи з іншими

кодами – схемами, таблицями, зображеннями, мультимедіа. Це розширює семантичний і дидактичний потенціал;

– *навігаційна структурованість і нелінійність*: гіперпосилання забезпечують нелінійний, гнучкий підхід до сприймання тексту: читач може «переходити» між розділами, джерелами, додатковими матеріалами, не змушений слідувати фіксованій лінійній структурі. Це корисно для навчальних або інформаційних полікодових документів;

– *дидактична зручність і гнучкість*: на думку авторки, у навчальних контекстах гіпертекст / полікодовий текст дозволяє створити «модель» освітнього матеріалу з внутрішніми та зовнішніми зв'язками, що підвищує ефективність його засвоєння;

– *чіткість структурування і мінімалізм оформлення*: під час проєктування полікодового гіпертексту важливо уникати нагромадження зайвих елементів, відтак дизайн має бути простим; гіперпосилання – зрозумілими, логічно впорядкованими;

– *комбінування внутрішніх і зовнішніх зв'язків (перелінкування)*: гіперпосилання можуть вести як на інші фрагменти того самого документа, так і на зовнішні ресурси (інші документи, джерела, мультимедіа тощо), що дає змогу створювати багаторівневі, багатопланові тексти.

Викладачеві, який використовує полікодовий текст як засіб досягнення програмного результату навчання й зокрема формування комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти, у процесі мовної, мовленнєвої й методичної підготовки важливо звернути увагу на:

– компетентнісні характеристики комуніканта в особі здобувача вищої освіти, щоб знати, що саме формувати;

– розуміння полікодового тексту з погляду лінгводидактики, зокрема як засобу, що може забезпечити реалізацію ефективної роботи – обрати методи, технології навчання;

– можливості практичного використання полікодового тексту як засобу, за допомогою якого можна моделювати навчальні ситуації компетентнісного навчання.

Під час лінгводидактичного аналізу тексту на етапі відбору засобів навчання необхідно враховувати основні вимоги до полікодового тексту, за допомогою якого можна формувати комунікативну компетентність; розуміти призначення полікодового навчального тексту для різних видів і форм мовленнєвої діяльності, можливості вдосконалення процесів сприймання, відтворення, створення тексту.

Педагогічні спостереження на заняттях з лінгвістичних освітніх компонентів свідчать про ефективність використання полікодових текстів за умови дотримання певних вимог щодо змісту, структури і якості складників та методичних характеристик. Отже, полікодовий текст як засіб навчання має відповідати таким вимогам:

– *за своїм змістом* відповідати змісту навчання – визначеній темі заняття чи самостійної роботи; мати професійне й ціннісне орієнтування;

корелювати зі способами навчання – методами, прийомами, формами занять і формами взаємодії між здобувачами освіти;

– за *структурою і якістю складників* бути прозорим, зрозумілим, містити взаємозумовлені вербальний і невербальний компоненти; відповідати етичним і естетичним вимогам, жанровим особливостям;

– за *методичними характеристиками* мати дидактичну спроможність щодо організації діалогового навчання, моделювання комунікативних ситуацій; тренування риторичних умінь і навичок – тренування голосу, якостей культури мовлення й спілкування, володіння засобами впливу на аудиторію; використання жестів, міміки, рухів тіла відповідно до ситуації спілкування.

Під час роботи з полікодовими текстами як засобами навчання викладачам варто дотримуватися загальнодидактичних, лінгводидактичних і часткових принципів, зумовлених особливостями інтегрування вербальних і невербальних компонентів у текстовій структурі такого засобу навчання. До часткових принципів зараховуємо:

– гармонійне поєднання вербальних і невербальних засобів у полікодовому тексті;

– урахування навчального контексту й каналу комунікації;

– опора на рівень цифрової компетентності й загальної підготовленості суб'єктів освітнього процесу;

– дотримання академічної етики;

– спрямованість на використання тексту в моделі навчальної комунікації.

Використання полікодового навчального тексту з метою формування комунікативної компетентності спирається на полікодове / мультимедійне сприймання дійсності, коли для розуміння інформації людина залучає різні органи чуття, які забезпечують цілісність, точність правдивість отриманої інформації.

Комунікативна компетентність здобувачів вищої освіти передбачає обізнаність здобувачів освіти з міжкультурною комунікацією. Сучасна комунікація між представниками різних культур спирається на полікодове створення й сприймання інформації, оскільки саме змішані типи презентації повідомлень можуть мінімізувати вербальний компонент текстів, у різних сферах діяльності, зокрема й у навчальній.

Різні знакові системи, досліджувані семіотикою, розвиваються у взаємодії, однак зумовлені вербальними одиницями і можуть бути зрозумілими людині завдяки доступному називанню, оскільки будь-який невербальний символ, знак потребує тлумачення, сформульованого у внутрішньому й зовнішньому мовленні з використанням вербальних знаків.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження показало важливість вивчення полікодового тексту в мовній освіті, результатом якої є сформована комунікативна компетентність. Аналіз робіт дослідників комунікативної компетентності здобувачів

вищої освіти уможливив такі узагальнення: комунікативна компетентність, як і будь-яка інша, властива здобувачеві вищої освіти, містить знання, уміння, навички, судження, ставлення, цінності; комунікативна компетентність людини змінюється впродовж життя й насамперед пов'язана з родом діяльності, середовищем спілкування, конкретною ситуацією. Для здобувачів вищої освіти комунікативна компетентність є інструментом здійснення комунікації між суб'єктами педагогічного дискурсу в навчальній і дослідницькій діяльності. Від якості сформованої комунікативної компетентності кожного учасника спілкування залежить ефективність комунікації, реалізація особистісних інтенцій, вироблення готовності виконувати професійні обов'язки, тобто спроможність виявляти себе як комунікативну особистість.

Спостереження над освітнім процесом професійної підготовки здобувачів вищої освіти переконують у тому, що викладачеві необхідно використовувати комунікацію як інструмент формування у здобувачів освіти комунікативної компетентності, ціннісного ставлення до тексту як засобу передачі навчальної інформації. Ми переконалися, що викладачеві лінгвістичних дисциплін важливо спиратися на загальну структуру комунікативної компетентності здобувача вищої освіти, щоб ефективно використовувати засоби навчання, зокрема й різні види навчального тексту. Урізноманітнення текстових засобів навчання сприяє вдосконаленню якостей комунікативної особистості здобувача вищої освіти, впливає на формування їхньої комунікативної компетентності, що передбачає підвищення рівня професійної підготовки майбутніх фахівців.

Установлено, що важлива роль у сучасному освітньому процесі та в мовній освіті належить полікодовим навчальним текстам як засобам компетентнісного навчання. Лінгводидактичне поняття «полікодовий навчальний текст» має вербальні й невербальні складники, містить мультимедійні засоби, гіпертекстові інструменти передачі навчальної інформації. Важливо дотримуватися основних вимог до полікодового тексту як засобу навчання та принципів його застосування як засобу формування комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти.

Вивчаючи структуру полікодового навчального тексту з погляду наявності в ньому вербального й зображувального компонентів, виокремлюємо власне вербальні (без додавання зображень) і вербально-зображувальні компоненти. Власне вербальні тексти класифікуємо за формами мовлення – усною і писемною: усна форма представлена безпосередньо живим мовленням перед аудиторією і записаним мовленням за допомогою аудіозасобів, які виконують роль каналу комунікації; писемна форма існує в рукописному або друкованому вигляді, тексти можуть бути лінійні / традиційні й нелінійні / гіпертексти.

Проведене дослідження переконує в тому, що полікодові тексти наділені потужним методичним потенціалом для здійснення

компетентнісного навчання. Значення полікодового тексту як засобу навчання впливає з його своєрідної структури й особливостей представлення навчальної інформації, що стосуються використання знаків її кодування, усе більшого поширення полікодового оформлення навчального тексту, спрямованого на полісенсорне сприймання текстової інформації – залучення багатьох органів чуття.

Ми переконалися, що існує необхідність подальшого вивчення полікодового тексту з позицій лінгводидактики як оригінального семіотичного неоднорідного утворення, що поєднує у своїй структурі елементи, які належать до різних знакових систем і залучають до сприймання навчальної інформації різні органи чуття здобувачів вищої освіти. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробленні методичних рекомендацій з використання полікодових текстів для викладачів і здобувачів вищої освіти, у написанні посібників з прикладами завдань на основі текстів з різними комунікативними кодами, у виготовленні полікодових комп'ютерних текстів.

Література і джерела

- Акімова, Н. В. (2020). *Психологія розуміння текстів інтернету*: монографія. Кропивницький, 450 с.
URL: <https://dspace.ksaeu.kherson.ua/handle/123456789/8991>
- Бацевич, Ф. С. (2004). *Основи комунікативної лінгвістики*. Київ: Академія, 344 с.
- Гавриляк, Л. С. (2019). Комунікативна компетентність як складова професійної підготовки сучасного фахівця. *ЛЮГОС. Мистецтво наукової думки: науковий журнал. Серія «Педагогічні науки»*. № 3, квітень. С. 70 – 73. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/2617-7064/article/view/158>
- Гуменюк, І. В. (2020). Полікодовий текст як засіб реалізації текстоцентричної технології навчання. *Science and Education*. № 3. С. 97 – 105. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2020-3-14>. URL: <https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/en/articles/2020-3-doc/2020-3-st14-en>
- Дружененко, Р. (2021). Рекламний текст як засіб навчання культури мовлення студентів журналістських спеціальностей. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. Серія: Педагогічні науки. № 14 – 15. С. 66 – 69. URL: <https://visnyk.chnpu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/266>
- Енциклопедія освіти (2008). *Енциклопедія освіти / Нац. акад. пед. наук України*; голов. ред. В. Г. Кремень; заст. гол. ред. В. І. Луговий, О. М. Топузов; відп. наук. секр. С. О. Сисоєва. Київ: Юрінком Інтер, 1040 с.
- Лілік О. & Сазонова О. (2022). Комунікативна компетентність майбутніх учителів: основні ознаки й умови формування. *Міжкультурна комунікація в контексті глобалізаційного діалогу: стратегії*

- розвитку*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (25 – 26 листопада 2022 р., м. Одеса). Ч. 1. Львів – Торунь: Liha-Pres. Ч. 1. С. 63 – 66.
- Овсієнко, Л. (2022). Вплив мистецтва на формування ключових компетентностей майбутнього. *Мистецька освіта у міждисциплінарному вимірі*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (7 – 8 червня 2022 р., м. Харків). Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди. С. 28 – 31. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/42219>
- Паніна, Л. А. & Авдимирець, Л. А. (2022) Розвиток міжкультурної комунікації та комунікативної компетентності в здобувачів освіти. *Міжкультурна комунікація в контексті глобалізаційного діалогу: стратегії розвитку*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (25 – 6 листопада 2022 р., м. Одеса). Ч. 1. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2022. Ч. 1. С. 95 – 98.
- Пентиліук, М. І. (2011). *Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики*: зб. ст. Київ: Ленвіт, 256 с.
- Погранична, Н. М., Савчук, Н. В. & Акоюян, Г. М. (2025). Компетентнісний підхід у вищій освіті: інтеграція теорії та практики в підготовці фахівців. *Академічні візії*. Серія: Освіта / Педагогіка. Вип. 41. С. 1 – 11. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1734>
- Попова, Л. (2020). Засоби навчання української мови в компетентнісній парадигмі сучасної освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Педагогічні науки. № 2. Ч. II. С. 54 – 61. URL: <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/handle/123456789/5147>
- Сізова, К., Алексеєнко, Н. & Хміль-Чуприна, В. (2020). Властивості буктрейлера: український та світовий досвід. *Держава та регіони*. Серія: Соціальні комунікації. № 1. С. 85 – 89. URL: http://www.zhu.edu.ua/journal_cpu/index.php/der_sc/article/view/699
- Словник (2015). Словник-довідник з української лінгводидактики: навч. посіб. / за заг. ред. проф. М. Пентиліук. Київ: Ленвіт, 320 с.
- Хижняк, І. (2016). Класифікація засобів електронної лінгвометодики для ВНЗ. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. Вип. 3. С. 213 – 222. URL: https://web.archive.org/web/20190214160033id_/http://pptma.dn.ua:80/files/2016/3/23.Khyzhniak_s.213-222.pdf
- Царенко, О. (2017). Методологічні аспекти використання мультимедійних засобів у навчальному процесі. *Науковий вісник Льотної академії*. Серія: Педагогічні науки. Вип. 1. С. 213 – 217. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/247262>
- Нупertext (n.d.). Wikipedia. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Нупertext> (дата звернення: 15.10.2025).

Semeniuk, T. & Gordienko, Yu. (2018). From text to polycode text: Semiotic changes in text production. *Research Trends in Modern Linguistics and Literature*. International Journal. Vol. 1. P. 122 – 134. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/e5d4/d697ef2251ab854e5f3fc4e5fe04129d1f88.pdf>

Стаття надійшла до редакції 05.11.2025 р.

Прийнято до друку 18.11.2025 р.

Рецензент – доктор філол. наук, проф. Глуховцева К. Д.